



Onzichtbare onverenigbaarheids- problematiek komt meer in beeld

Spanningsveld als het gaat om zorgplicht en aansprakelijkheid

Geënte bomen die na tien of twintig jaar spontaan afbreken door een verzwakte onderstam – het probleem lijkt omvangrijker dan gedacht. De gemeente Almere brengt grondig in kaart welke probleembomen er zijn met een verdachte stamvoet. Ook Haaksbergen wil weten hoe groot de ent-onderstamproblematiek is.

Auteur: Wim Eikelboom



Erik Fidder

boomadviseur bij de gemeente Almere



Lars van der Wal

Boombeheerder



Theo Katerberg

Boomtechnicus

boomadviseur bij de gemeente Almere het maaienveld. Boomtechnicus Theo Katerberg heeft een spade uit de auto gehaald om wat kleiige grond weg te scheppen rond de iepen (*Ulmus* 'Plantijn') aan de rand van het Bos der Onverzettelijken. Een symbolische en tegelijk bijna cynische naam in dit verband, want zo onverzettelijk zijn deze iepen niet. 'De boom oogt gezond, maar de beworteling heeft zich

zwak ontwikkeld. Dat zie je als je een paar centimeter grond verwijdert rond de stam. Door deze wurgwortel rond de onderstam en het afsterven van de onderstam wordt de boom onstabiel.'

Dwarsdoorsnede

'Twee jaar geleden begon het gedonder. Toen kregen we in de gaten dat er gezonde iepen omknakten op een ongewone manier', vertelt Erik Fidder, boomadviseur bij de gemeente Almere. Hij toont op zijn kantoor op het gemeentehuis een door hem bewerkte en gepolijste dwarsdoorsnede van de gekliefde stobbe van een gerooide iep. Een treffend bewijs van wat er aan de hand is: de geënte bovenstam matcht niet met de onderstam. De toevoer van suikers vanuit de kroon naar de wortels was verstoord. De onderstam verhongerde en stierf af. Het gevolg van dit verschijnsel is dat de boom stabiliteit verliest en bij stevige wind bij de stamvoet omvalt. Dat zorgt voor onvoorspelbare risico's en dus onveiligheid.

Amberbomen

Inmiddels zijn er 835 iepen in Almere afgekeurd vanwege een zwakke, afwijkende stamvoet. Een jaar later legden gezonde winterlindes (*Tilia cordata* 'Geenspire') en Hongaarse eiken het loodje bij een storm. Op dat moment concludeerden de boombeheerders in Almere dat ze de omvang van dit probleem moesten laten onderzoeken.

Een poosje geleden kregen ook amberbomen kuren door uitval, vertelt Katerberg. 'Die *Liquidambars* staan er pas vijf jaar en zijn herplant na het rooien van essen vanwege essentaktensterfte. Nu moeten we terug naar de bewoners en uitleggen dat de nieuwe bomen ook niet oké zijn. Dat is een slecht verhaal.'

Dat geldt ook voor de zilverlindes die in verschillende straten in Almere zijn herplant op de plaats van zieke kastanjes. 'We verdenken veel van die zilverlindes van problemen met de stamvoet. Ze beginnen scheef te staan; dat is vaak een teken dat het niet in orde is.'

Omvangrijk

Almere heeft een programmalijn 'ent-onderstamproblematiek' in het leven geroepen. 'We inventariseren de omvang van het probleem met speciale inspecties van stamvoeten. Alle verdachte soorten en cultivars met een problematische ent-onderstam worden in kaart

'Kwekers nog niet wakker geschud'

Iepenexpert Ronnie Nijboer van Noordplant Kwekerijen in Glimmen (Groningen) probeert zijn bomen zoveel mogelijk op eigen wortel te kweken. Door schade en schande is hij wijs geworden. 'Wij laten al onze iepen tegenwoordig door stek vermeerderen. Het slagingspercentage is soms lager dan bij enten, maar op termijn krijg je een beter product, want het probleem van onverenigbaarheid is uitgesloten.'

Nijboer ziet diverse vermeerderaars nog altijd kiezen voor de ouderwetse entmethode. 'Zij negeren kennelijk de signalen over de onverenigbaarheid die daaruit voortvloeit', zegt hij. 'Het onverenigbaarheidsprobleem is niet nieuw. Zeker bij iepen is dat al decennia bekend bij boomkwekers. Het is niet voor niets dat de Raad voor de Boomkwekerij een vermeerderingslijst op haar website heeft staan, al is die weliswaar hopeloos verouderd. Van de iepen staan alleen *Ulmus* 'Den Haag', *U.* 'Groeneveld' en *U.* 'Plantijn' erop vermeld. Daar heb je niet veel aan. Via LTO heb ik gevraagd of die lijst kan worden herzien. Ik ben benieuwd of het daarvan komt. Blijkbaar vinden de meeste laanboomkwekers het prima dat ze inferieure producten in omloop brengen.'

De versterkte vorm van onverenigbaarheid geldt volgens Nijboer voor alle iepenrassen met *Ulmus pumila* als voorouder, geënt op de onderstam 'Belgica', en voor alle rassen met *Ulmus japonica* erin, geënt op *Ulmus glabra*. 'Dat zijn gewoon tijdbommen. Wij zijn ermee gestopt. Iepen horen op eigen wortel. Ik kan nu al voorspellen dat over tien of twintig jaar heel veel geënte iepen gaan omvallen. Ik heb al een paar voorbeelden gezien bij spilenkwekers die onderstammen van *Ulmus glabra* hebben geënt of geoculeerd op onderstammen die geen *glabra*-onderstammen blijken te zijn, maar *Ulmus minor*.'

Het valt Nijboer op dat kwekerijen er zelden op worden aangesproken dat bomen afbreken door entproblemen. 'Dat gebeurt vaak pas na 20 of 30 jaar. Dan is de kweker niet meer te herleiden. In ons vakgebied weten kwekers vaak ook niet of de bomen die ze via vermeerderaars en spilenkwekers aangeleverd krijgen geënt zijn.'

Gaat Almere schade verhalen?

Gaat de gemeente Almere de schade van de bomen met entproblemen verhalen? Daarover bestaat nog geen duidelijkheid. 'De leverancier van de amberbomen stond met de mond vol tanden toen we hem confronteerden met de afgeknakte bomen, want hij dacht dat hij bomen op eigen wortel had geleverd', zegt Wouter Baack, technisch beheeradviseur bij de gemeente Almere. 'Kwekers zijn vaak niet op de hoogte van de precieze herkomst van hun handel.' Almere is in gesprek met de kweker die vijf jaar geleden de amberbomen leverde die nu spontaan afbreken. De gemeente probeert met het bedrijf tot een vergelijk te komen, benadrukt Baack. 'Het voelt als een erfeniskwestie; we willen er niet met gestrekt been in gaan.' Navraag bij Royal Anthos - Koninklijke Handelsbond voor Boomkwekerij- en Bolproducten leert dat kwekerijen zelden of nooit worden aangesproken op problemen als gevolg van ent-onderstamproblematiek. 'Onze leden herkennen het niet als een groot probleem waarover ze klachten krijgen. Ze weten wat ze wel en niet kunnen enten', laat Anthos-secretaris Hendrik Jan Kloosterboer weten.

gebracht', vertelt Fidder. 'Aanvankelijk hoop je dat het incidenten zijn, maar gaandeweg blijkt dat het probleem toch omvangrijker is dan we dachten. Het is best problematisch.'

Hoe komt het dat het probleem zich op vrij grote schaal voordoet in Almere? 'We zijn hier een beetje modegevoelig als het gaat om de aanplant van bomen', zegt Wouter Baack, technisch beheeradviseur bij de gemeente Almere. 'In de jaren tachtig en negentig zijn hier ontzettend veel bomen aangeplant die meelifften op trends. Resistente iepen kwamen toen op. Die zijn massaal in monoculturen aangeplant.'

Olifantsvoet

Aan de rand van Almere is een lange weg met aan weerszijden winterlindes (*Tilia cordata* 'Rancho') van zo'n dertig jaar oud. Vrijwel alle bomen blijken mankementen te hebben aan de stamvoet. Hier en daar is al een boom omgevallen. 'Soms zie je vreemde adventiefwortels of wildgroei rond de stamvoet. Een verdikte of juist dunne stamvoet is ook een verdacht symp-



toom', weet Katerberg inmiddels uit ervaring. 'Tijdens mijn opleiding spraken we van een olifantspoot bij Hongaarse en zuileiken. Toen werd het probleem van de onverenigbaarheid nog niet als zodanig onderkend.'

Bij de circa 120.000 bomen in Almere zijn behoorlijk wat verdenkingen van problemen met de ent-onderstam. De precieze aantallen kan de gemeente nog niet naar buiten brengen, want het onderzoek is nog gaande. 'Dat betekent overigens niet dat we meteen al die bomen gaan rooien', benadrukt Baack. 'Krimlindes kunnen best oud worden met een stamvoetprobleem. We willen vooral weten waar zich bomen bevinden die mogelijk een risico vormen. Dat zorgt wel voor een spanningsveld als het gaat om zorgplicht en aansprakelijkheid.'

Haaksbergen

Dat spanningsveld doet zich ook voor in het Twentse Haaksbergen. Boombeheerder Lars van der Wal kreeg argwaan bij 20 jaar oude lindebomen (*Tilia cordata* 'Böhlje') langs de hoofdweg, die een verdikte stamvoet of stamvoeten hadden zonder wortelaanzet. 'Deze bomen lopen het risico om te vallen omdat de geënte onderstam is afgestorven. Als ze spontaan omvallen en wij wisten van de problemen, zouden we als gemeente niet aan de zorgplicht.'

Om uitsluitel te geven, vindt in Haaksbergen een bijzondere proef plaats. Boomadviesbureau Tree-O-Logic gaat voor de gemeente drie winterlindes omtrekken. 'Een praktijktest moet uitsluitel geven', zegt Henk van Eldik van Tree-O-Logic. 'We nemen de proef op de som. Bij drie lindes meten we de doorbuiging door middel van de trekproef. We halen twee bomen omver. Als de hele kluit meekomt, is het wel-

licht oké; als de onderstam afbreekt, weet je hoe laat het is.'

Onvolledige lijst

Als het mis blijkt te zijn met de lindes, gaat Haaksbergen ze geleidelijk aan vervangen. 'Hoe groter ze worden, hoe groter het gevaar. Dan gaan we ze gefaseerd vervangen.' Van der Wal wil bij de inkoop van bomen in zijn gemeente het liefst de garantie dat ze op eigen wortel zijn gekweekt. 'Bij het keuren van de geleverde bomen controleren we dit.'

Bij boomveiligheidscontroles neemt Tree-O-Logic de stamvoetproblematiek standaard mee, vertelt Van Eldik. 'We werken met een lijst met boomsoorten die hiervoor gevoelig zijn.' Van der Wal vindt de huidige lijst gedateerd en onvolledig. 'Ik ben al veel foute combinaties tegengekomen die niet op deze lijst staan. Bij boombeheerders en boomspecialisten is er behoefte aan een nieuwe herziene lijst.'

Eigen wortel

Almere heeft inmiddels lessen getrokken uit de ent-onderstamproblemen, zegt Baack. 'Wij planten zo min mogelijk geënte bomen. Kort geleden hebben we 75 iepen met eigen wortel geplant, van zes verschillende soorten. We kiezen dus ook voor meer variatie. Het nadeel van kweek op eigen wortel is dat er meer variatie is in vormen. Dat kan voor laanstructuren minder aantrekkelijk zijn. Voordelen zijn een diverser beeld en minder kans op grootschalige uitval door een probleem of ziekte.'



BE SOCIAL
Scan, lees & deel!